

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2020, 4(2): 1369-1386.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.401](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.401)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Manavgat'ın Alternatif Turizminin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Çalışma

Öğr. Gör. M. Bahadır KALIPÇI, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Meslek Yüksekokulu, Antalya, e-posta: bkalipci@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7310-890X>

Doç. Dr. Boran TOKER, Akdeniz Üniversitesi, Serik İşletme Fakültesi, Antalya, e-posta: borantoker@akdeniz.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4658-1934>

Öz

Bu çalışmada Antalya'nın önemli turistik merkezlerinden Manavgat'ta yapılan ve/veya yapılabilecek olan alternatif turizm türlerinin neler olduğu ya da olabileceği SWOT analizi ile incelenmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kapsamında görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede, Manavgat'ın turizm politika ve karar alıcılarını doğrudan etkileyen ve karar sürecinde yer alan, kamu kurumlarının ve özel sektörün öncüsü durumundaki birlik, dernek, kurum, kuruluş ve odaların yöneticilerinden seçilen bir örneklem ile yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, Manavgat'ta alternatif turizmin geliştirilebilmesi için turizm sezonunun tüm yıla yayılması gerektiği, doğa, kültür ve spor odaklı turizm türlerine yönelimin sağlanması, Kültür ve Turizm Bakanlığının planlama ve uygulama konusunda daha aktif olması, yeni tesisler yapmak yerine mevcut tesislerin doldurulabilmesi ve rekabetin en aza indirilebilmesi için ortak kararların alınması, altyapı eksikliklerinin tamamlanması, tanıtım faaliyetlerine olan yatırımın artırılması ve bu konuda bir komitenin hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Manavgat, Nitel Araştırma, SWOT Analizi.

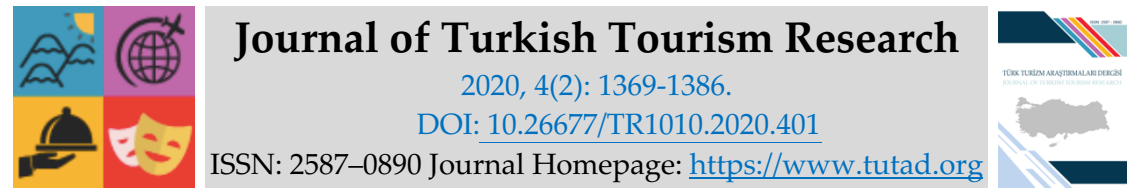
Makale Gönderme Tarihi: 19.01.2020

Makale Kabul Tarihi: 07.04.2020

Önerilen Atf:

Kalıpçı, M. B. ve Toker, B. (2020). Manavgat'ın Alternatif Turizminin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Çalışma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 1369-1386.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

RESEARCH PAPER

Evaluation of Alternative Tourism of Manavgat: A Qualitative Study

Lecturer M. Bahadır KALIPÇI, Akdeniz University, Manavgat Vocational School, Antalya, e-mail: bkalipci@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7310-890X>

Associate Prof. Dr. Boran TOKER, Akdeniz University, Serik Faculty of Business, Antalya, e-mail: borantoker@akdeniz.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4658-1934>

Abstract

In this study, the SWOT analysis of the alternative tourism types that can and/or could be done in Manavgat, where is the one of the important touristic centers of Antalya, has been examined. In the study, interview technique was used within the scope of qualitative research method. In this context, structured interviews were held with a sample selected from the managers of associations, institutions, organizations and chambers, which are the pioneers of public institutions and private sector, which directly affect the tourism policy and decision-makers of Manavgat. Participants stated that in order to develop alternative tourism in Manavgat, the tourism season should spread throughout the year, to focus on nature, culture and sports-oriented tourism types, to be more active in the planning and implementation of the Ministry of Culture and Tourism, to fill the existing facilities and to minimize competition. They emphasize that it is necessary to make joint decisions, complete infrastructure deficiencies, increase investment in promotional activities and implement a committee on this issue.

Keywords: Alternative Tourism, Manavgat, Qualitative Research, SWOT Analysis.

Received: 19.01.2020

Accepted: 07.04.2020

Suggested Citation:

Kalıpçı, M. B. and Toker, B. (2020). Evaluation of Alternative Tourism of Manavgat: A Qualitative Study, *Journal of Turkish Tourism Research*, 4(2): 1369-1386.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Alternatif turizm, 1980'lerin başlarında kitle turizmine uyum sağlayamayan ve farklı arayışlar içinde olan bireylerin turistik davranışlarıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle, kültürel miras ve sürdürülebilirlik kavramları ile birlikte anılması, kitle turizminin zıttı olarak değerlendirilen alternatif turizmin, geleneksel kitle turizminden daha uygun olduğu düşünülen ürün ve faaliyetleri kapsayacak şekilde tasarlanmasına neden olmuştur (Weaver, 2006: 38). Turizm sektörü uzun yıllar boyunca deniz-kum-güneş üçlemesine dayalı hizmetler bütünü olarak algılanmış, zaman içerisinde insanlar turizm sektörü ile ilgili beklentilerinde farklı arayışlara girmiştir. Teknolojik gelişmeler, çevre sorunları, değişmekte olan yaşam şartlarına bağlı tüketim alışkanlıkları farklı turizm türlerine yönelimleri de beraberinde getirmiştir (Zengin ve Özçelik Heper, 2019: 47). İnsanların güneş altında boş vakitlerini öldürmek yerine, ulaşım araçlarındaki hız ve konfor sayesinde tatil sürelerini birkaç parçaya bölerek, kendi ilgi alanlarına dönük tatillere çıkmayı tercih etmeye başlamışlardır. Bu alternatif tercihin, öncelikle kitle turizm ürününden tatmin düzeyi, ülkeler arasındaki mesafelerin azalması, eğitim ve gelir düzeyindeki artış, farklı kültürleri keşfetme isteği, genel turizm hareketi içerisinde ekonomik sorunlarını çözmüş üçüncü yaş turist sayısının artması, kültür ve spor etkinliklerine katılma isteği gibi birçok sebebi bulunmaktadır (Kılıç ve Kurnaz, 2010: 39). Literatürde de pek çok araştırmacı tarafından (Cohen, 1987; Weaver, 1991;1995; Jovicic, 2014) kitle turizminin karşıtı ve antitezi olarak değerlendirilen alternatif turizm, doğaya duyarlı ya da sürdürülebilir ilkelere göre geliştirilmesi gereken turizm türleri biçiminde ifade edilmektedir (Baytok vd., 2017: 1). Bu kapsamda alternatif turizm; sürdürülebilir turizm, yumuşak turizm, yavaş turizm ve yeşil turizm gibi birçok isimle literatürde karşımıza çıkmaktadır.

Kitle turizmi; kırsal değişim, çevresel kirlenme, kentsel alanlarda yapısal değişim ve yaylaların planlı kullanım amaçlarının değişmesi gibi pek çok alanda bozulmaya veya tahribata neden olabilmektedir. Bu durum, kitle turizmi üzerindeki tartışmaların artmasına ve dolayısıyla turizm sektörünün yeni arayışlara girmesine neden olmuştur. Kitle turizminin olumsuz etkileri yanında turizm gelirlerinin ülke ekonomileri üzerindeki vazgeçilmez konumu sebebiyle, tamamen vazgeçilmesi yerine, buna alternatif bazı turizm yöntemlerinin ortaya koyulmasına yönelik çabalara yol açmıştır. Ülkelerin bu yöndeki tutumları, alternatif turizm yöntemlerinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Akış ve Kaya, 2018: 21). Kitle turizmin yarattığı olumsuz etkilerden uzak bir şekilde, çevresel açıdan zengin bölgelerde uygulanan alternatif turizm, yerel halkın kültürüne hassasiyetle davranılmasını esas almaktadır (Brohman, 1996: 64). Alternatif turizm ürünleri, turizm değerlerini koruyarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır ki bu yönüyle turizm, doğal yaşamı ve doğal çevreyi koruması sayesinde geleceği şekillendirme gücü kazanmaktadır (Çelik Uğuz, 2011: 334).

Dünyada ve Türkiye'de turizm sektörü hızla büyümekte ve aynı zamanda doğası gereği hızla değişmektedir. Turizm sektörünün özellikle deniz-kum-güneş üçlüsünden eğitim-çevre-eğlence üçlüsüne kayması alternatif turizmin gündeme gelmesine neden olmuştur (Akpınar, 2004: 208; Düzgüneş ve Demirel, 2013: 2). Öte yandan, deniz-kum-güneş üçlüsünün ülkemiz turizmindeki yoğunluğu, doğal, tarihi ve kültürel kaynakların yeterince değerlendirilememesine neden olmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizin sahip olduğu turizm potansiyelini rakiplerine karşı bir avantaja dönüştürebilmesi turizm faaliyetlerine alternatif oluşturulması ve çeşitlendirmesiyle mümkün olacaktır. Turizmin çeşitlendirilmesi; turizmin tüm seneye yayılması, tarihsel, kültürel ve doğal kaynakların birlikte değerlendirilmesi bakımından ülkeye katkı sağlamakla birlikte, rekabet üstünlüğünün korunması ve sürdürülebilmesi açısından ülkenin dünya turizm pazarına yeni

ürünlerle açılmasına ve turizmin alternatiflerine imkan sağlayacaktır (Ulusan ve Batman, 2010: 244-245).

Özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda ülkemizde deniz-kum-güneş üçlüsünden oluşan kitle turizmi hızla gelişmiş ve Türk turizm sektörü üzerinde etkisini göstermiştir. Turizm sektöründe öncü olan ülkelerin tecrübelerinden faydalanmaya çalışan ülkemizde de kitle turizminin olumsuz etkilerinin yaşanması dolayısıyla alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi yönünde ciddi çalışmalar yürütülmektedir (Gülbahar, 2009: 152). Bu kapsamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Turizm Master Plan'ında, doğal ve kültürel değerlerimizin korunması ve dengeli kullanıma özen gösterilmesi, turizm türlerinde çeşitliliğin sağlanması, merkezi yönetim ve özel sektör yatırımlarının teşviki noktasında dengeli dağılımın sağlanması gibi alternatif turizm anlayışını ön plana taşıyan hedefler saptanmıştır (Akpınar, 2004: 209). Bu çalışmada, uzun yıllar boyunca kitle turizminden önemli ölçüde ekonomik getiri ve büyüme sağlayan Manavgat bölgesinde yapılan ve / veya yapılabilecek olan alternatif turizm türlerinin neler olduğu / olabileceği incelenmiştir. Bu çerçevede bölgedeki birlik, dernek, kurum, kuruluş ve odaların yöneticilerinden seçilen katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde, Manavgat'ın alternatif turizm durumunu saptamak için SWOT analizi kullanılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Literatürde pek çok araştırmacı tarafından kitle turizminin zıttı olarak ifade edilen alternatif turizm kavramı, doğaya duyarlı ya da sürdürülebilir ilkelere göre geliştirilmesi gereken turizm çeşitleri olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte alternatif kelimesi, Türkçe Büyük Sözlükte "seçenek" olarak yer alırken (www.sozluk.gov.tr), diğer taraftan "iki olasılık arasında seçim" ya da "biri olmadığında yerine kullanılacak diğer şey/ikame" olarak belirtilmektedir (Baytok vd., 2017: 1). Cohen (1987) alternatif turizmin, modern kitlesel tüketim anlayışına karşıt bir kültürel redde ve modern endüstriyel dünyanın Üçüncü Dünya toplumları üzerindeki etkisinden duyulan endişeye dayandığını ifade etmektedir. Bu ifadeler, alternatif turizmin kitle turizminin bir alternatifi olarak anılmaya ve tartışılmaya başladığını da göstermektedir. Ancak, turizmin gelişmesi bu tartışmaları ortadan kaldırmamıştır. Turistler, yerel halk ve diğer paydaşlar arasında, kitle turizminin olumsuz etkileri ile ilgili artan farkındalık, "alternatif turizm" veya "özel ilgi turizmi" olarak bilinen yeni turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Jovicic, 2014: 608-609). Kitle turizmi ile ilgili ortaya çıkan hayal kırıklığı ve bunun yol açtığı pek çok sorun, birçok gözlemci ve araştırmacının, turizm gelişiminin geçmişteki yöntem ve yönlerini ciddi biçimde eleştirmelerine ve bunun yerine; genel olarak doğal, sosyal ve topluluk değerleri ile tutarlı olan ve hem ev sahiplerinin hem de misafirlerin olumlu ve faydalı etkileşime ve paylaşılan deneyimlere sahip olmalarını sağlayan bir turizm biçimi olarak tanımlanan "alternatif turizmi" önermelerine yol açmıştır. Ancak bugüne kadar bu tür tepkiler, alternatif turizmin ne anlama geldiğine dair olumlu katkılardan ziyade kitle turizmi karşısındaki sert yargılar için daha dikkate değer bulunmuştur (Smith ve Eadington, 1992: 3-4).

Alternatif turizm, kitlesel turizme alternatif olarak gelişen turizm türlerini ifade eden bir kavramdır (Kılıç ve Kurnaz, 2010: 40). Alternatif turizm, deniz-kum-güneş üçlüsüne bağlı olarak kıyı kesimlerde yoğunlaşan kitle turizminin yarattığı olumsuz etkileri azaltmak ve klasik dinlenme turizmi dışında farklı taleplerin istek ve gereksinimlerini karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Çelik Uğuz, 2011: 334). Kitle turizminin gelişiminde, çok sayıda turisti ağırlamak için tasarlanmış devasa tesisler ve turistik alanlar tanımlamaya dahil edilmiştir. Bu tür bir gelişme fazlasıyla ticarileşme eğilimindedir. Bu durum, ev sahipleri ve turistler arasında temas ve anlayışın asgari düzeyde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan, alternatif turizmin gelişimi, daha az ticarileşen ve ev sahibi toplumların doğal ve sosyal değerleriyle tutarlı bir gelişme olarak tanımlanmaktadır.

Alternatif turizmdeki gelişmeler, yerel halk ve turistler arasındaki ilişkiler için fırsatlar yaratabilmektedir. Bu çerçevede, alternatif turizmin temel amacının, ev sahibi ve misafirler arasında doğrudan kişisel / kültürel iletişim kurmak ve karşılıklı bir anlayış geliştirmek olduğu söylenebilir (Wearing ve Neil, 2009: 3-4). Smith ve Eadington (1992) da alternatif turizm gelişiminde, ev sahipleri ile turistler ve çevre arasındaki temas ve anlayışın önemine vurgu yapmaktadırlar. Newsome vd., (2002) ise alternatif turizm gelişiminde, daha küçük gruplar için tasarlanmış tesislerin ve turistik mekanların kapsamına vurgu yapmakta ve bu tesisler ile cazibe merkezlerinin, doğal ve sosyal ortamlarda olumsuz etkilerinin daha az olduğunu ve yerel ekonominin diğer sektörleri (tarım, zanaat) ile işbirliği yapma eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında, alternatif turizm biçimleriyle ilgilenen gezginlerin daha eğitilmiş, yerel kültürlerle daha fazla ilgilenen, daha varlıklı, yerel toplumda para harcamaya daha istekli ve muhtemelen daha sorumlu olduğu düşünülmektedir (Egresi, 2016: 62).

Kitle turizminin daha çok kârlılık ve konforu esas alması, bireysel farklılıklara cevap verememesi, doğal ve sosyal çevreye karşı olumsuz etkileri, bölgeler arası ekonomik dengesizliklere yol açması ve yerel kültürleri dışlaması gibi nedenlerle ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır (Akpınar, 2004: 208). Ancak kitle turizminin bu olumsuz sonuçlarına karşın, turizmin alternatif türlerinin ne ölçüde tanımlanabileceğine dair gerçekçi ve tutarlı bir bakış açısı oluşturmak çok daha makul olacaktır. Alternatif turizm farklı şekillerde tanımlanmış olsa da, ana akım / kitle turizmine neyin atfedildiği ile karşılaştırılabilir. Alternatif turizmin kitle turizminin yerine değil, kendi doğruları içinde geliştirilmesi gereken uygun bir turizm şekli (Butler, 1990: 40) olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan kitle turizminin yarattığı sorunlara turizm ürününün çeşitlendirilmesi (bazı alternatif turizm biçimleri dahil) ve turizmin geliştirilmesi için yeni alanların açılmasının önemli bir çözüm olacağı birçok araştırmacı tarafından (Tosun, 1998; Kozak vd., 2008; Ulusan ve Batman, 2010; Egresi, 2016; Coroş vd., 2017; Vergopoulos, 2019; Zagorani, 2019) vurgulanmaktadır.

Araştırmacılar ayrıca, belirsizlikleri birleştirmek adına turizmin çeşitli biçimlerini sürdürülebilir kalkınma kavramıyla ilişkilendirme eğiliminde olmuşlardır (Butler, 1999: 12). Aslında burada önemli olan nokta, turizmin hangi türünün hayata geçirilmesinden ziyade, hayata geçirilen turizm türünün sürdürülebilir mantıkla devamının sağlanmasıdır. Amaç, sosyo-kültürel ve ekonomik süreçlerin sürdürülebilirliğinin yanı sıra, turizm yoluyla aktif ekonomik sömürüye maruz kalan herhangi bir bölgenin gelecek nesiller için doğal çevresinin ve kimliğinin korunmasıdır (Patarchanov, 2012: 149). Bu çerçevede alternatif turizm, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda tüm paydaşların katılımı ile bölgenin koşulları dikkate alınarak geliştirilmelidir (Baytok vd., 2017: 12).

Bununla birlikte, turistik bölgenin taşıma kapasitesinin dikkate alınması ve turizm türleri, bölgenin altyapısı ve çevresel değerlendirmelerin doğru yapılması gerekmektedir. Dünya Turizm Örgütü'ne (WTO) göre turizm gelişiminin sürdürülebilirliği, büyük ölçüde mevcut turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarını karşılamaya, aynı zamanda gelecekteki fırsatları korumaya ve geliştirmeye dayanmaktadır (Gursoy vd., 2010: 382). Alternatif turizm yerine aslında turizmin alternatif türlerinin kullanılması daha doğru olacağı gibi, aynı zamanda bu türlerin sürdürülebilir olmasının da bu turizm türleri belirlenirken en önemli etken olduğu ön planda tutulmalıdır.

Literatürde; Sivas (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008), Alanya (Sarı, 2010), Burhaniye (Çelik Uğuz, 2011), Maçka (Düzgüneş ve Demirel, 2013), Kastamonu (Zengin, Koç ve Ulama, 2013), Ağlasun (Ceylan ve Gök, 2015), Side (Sarı ve Aligil, 2016), Marmaris (Marangoz ve Karadağ, 2017), Ardauç (İlhan vd., 2017), Aksaray (Tuncer ve Çavuş, 2017), Kemer (Yay, 2017) ve Kocaeli (Zengin ve Özçelik Heper, 2019) gibi Türkiye'deki bazı destinasyonlar ile ilgili alternatif turizm yapısının değerlendirildiği çalışmalar bulunmaktadır. Gıran Taşçıoğlu (2011) çalışmasında, Manavgat'ın önemli bir turizm

destinasyonu olan “Oymapınar Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” için en uygun stratejinin belirlenmesi amacıyla SWOT analizi yapmıştır. Bununla birlikte, Akış ve Kaya (2018) tarafından yapılan çalışmada ise Manavgat’ın alternatif turizm potansiyeli ortaya koyulmuştur.

2047 km² yüzölçümü ile Antalya’nın ikinci büyük ilçesi olan Manavgat, 64 km’lik sahil bandında; Titreyengöl, Side, Ilıca, Çolaklı, Evrenseki ve Gündoğdu turizm alanları ile Kızılağaç köyünde Orman Bakanlığınca tahsis edilen turizm alanı, Kısalar, Perakende ve Denizyaka köylerinin D-400 karayolu ile kıyı arasındaki Özel Çevre Koruma alanında kalan bölgelere sahiptir. Belirtilen bu bölgelerde yer alan işletmelerde Antalya’ya gelen turistlerin %30’una hizmet verilmektedir. Manavgat’ın bu bölgelerinde kıyı turizminin yanında; doğa, kültür ve spor turizmi gibi farklı olanaklar sunulmaktadır. Manavgat ve çevresi ekonomik açıdan incelendiğinde turizmin gelişmesi öngörülen ve giderek büyüyen bir bölge haline geldiği görülmektedir. Bu çerçevede, turizm bölgenin tarımsal kimliğinden sonra temel geçim kaynağı durumuna gelmiştir.

Bununla birlikte, Manavgat, sahip olduğu konaklama imkanlarıyla Antalya’nın turistik konaklamasının %23’ünü ve Antalya’daki geceleminin %28’ini karşılamaktadır. Yine konaklama verilerine göre, Manavgat 4.561.581 turist sayısı ile Antalya’daki ilk beş ilçe içerisinde 5.680.359 turist sayısı ile Alanya’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Öte yandan, toplam geceleme bakıldığında ise Manavgat’ın 23.696.164 geceleme ile 20.279.791 gecelemeyle sahip Alanya’yı geride bıraktığı da görülmektedir. Manavgat’ta 2018 yılında Bakanlık ve belediye belgeli toplam tesis sayısı 282 ve toplam yatak sayısı ise 179,739’dur. Yine 2018 yılı verilerine göre Manavgat’ta 219 adet A grubu seyahat acentası faaliyet göstermektedir (www.matso.gov.tr).

YÖNTEM

Bu çalışmada, Antalya’nın Manavgat ilçesinde yapılan ve / veya yapılabilecek alternatif turizm türlerinin, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve birliklerdeki yöneticilerin bakış açısıyla ve SWOT analizi çerçevesinde ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. SWOT analizi, katılımcıların alternatif turizmle ilgili sorulara daha uygun ve anlaşılır şekilde cevap verebilmeleri açısından tercih edilmiştir. SWOT analizi sayesinde katılımcıların bakış açısından Manavgat’ın güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular temel olarak alternatif turizmin katılımcılar için ne ifade ettiğinin ortaya çıkarılması, deniz-kum-güneş üçlemesinin yoğun yaşandığı sezonun dışında hangi turizm türlerinin geliştirilebileceği ve SWOT analizi kapsamında yapılacak değerlendirmeleri içermektedir. Görüşmeler esnasında katılımcılara literatürdeki çalışmalardan derlenen ve çalışmanın amacı doğrultusunda “alternatif turizm kavramı, bölgede sezon dışı geliştirilebilecek turizm türleri ile öncelikli olarak geliştirilebilecek turizm türleri, bölgenin alternatif turizm açısından güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerine” yönelik aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

- Alternatif turizm kavramından ne anlıyorsunuz?
- Manavgat’ın sezon dışı geliştirilebilecek turizm türleri nelerdir?
- Manavgat’ta hangi turizm türleri öncelikli olarak geliştirilebilir?
- Manavgat’ın alternatif turizm açısından güçlü yönleri nelerdir?
- Manavgat’ın alternatif turizm açısından zayıf yönleri nelerdir?
- Manavgat’ın alternatif turizm açısından sahip olduğu fırsatlar nelerdir?
- Manavgat’ta alternatif turizm açısından potansiyel tehditler nelerdir?

Araştırmanın evrenini Antalya'nın Manavgat ilçesindeki yerel yöneticiler ile birlik ve derneklerin yöneticileri oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan katılımcılar ise (Manavgat Belediye Başkan Yardımcısı, Manavgat İlçe Turizm Danışma Müdürü, Manavgat Sanayi ve İş İnsanları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı, TÜRSAB Side-Manavgat Bölge Yürütme Kurulu Başkanı, Manavgat-Side Turistik Otelciler Birliği Derneği Genel Sekreteri, Kızılağaç Turizm Yatırımcılar Derneği Başkanı, Titreyengöl – Sorgun Turizm Yatırımcılar Birliği Başkanı) bölge turizm politika ve karar alıcılarını doğrudan etkileyen, karar sürecinde yer alan, kamu kurumlarının ve özel sektörün öncüsü olmuş, birlik, dernek, kurum, kuruluş ve odaların yöneticileridir. Bu kişiler Manavgat'la ilgili turizm gelişimini ve değişimini en iyi temsil ettiği düşünüldüğü için tercih edilmiştir. Bu araştırma kapsamında yerel yönetim ve birliklerde görev yapan bu yöneticilerle yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılandırılmış görüşme, görüşme yapılan bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri saptamaya ve karşılaştırmalar yapmaya imkân vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 132).

Bu çerçevede, katılımcı listesi oluşturulduktan sonra, araştırmaya katılacak kişilerin kendi rızaları ile çalışmaya katılmalarının sağlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşme talebini kabul eden katılımcılardan yüz yüze görüşme yapılabilmesi için randevu talep edilmiştir. Bu talepler sonucu olumlu yanıt alınan katılımcılarla görüşmeler 5 Nisan ile 11 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'nın Manavgat ilçesinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşme sırasında katılımcıların tümüne araştırmanın amacıyla ilgili bilgi verilmiş olup, katılımcı formu ile izinleri alınmıştır. Görüşmelerin tümü, alınan izinler doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Ayrıca kayıt sırasında görüşmelere dair gözlem notları da tutulmuştur. Görüşmeler, 11 ile 28 dakika arası sürelerde değişiklik göstermektedir. Katılımcılara G1 ile G6 arasında kodlar verilmiştir. Görüşmeler sonrasında elde edilen veriler elektronik ortamda yedeklenmiş olup, böylece veri kaybının önüne geçilmiştir.

Görüşmelerin tamamlanmasının ardından elde edilen verilerin yazılı dökümünün (transkript) alınması aşamasına geçilmiştir. Her görüşmeye ilişkin yazılı döküm (transkript) oluşturulduktan sonra ses kaydı ile benzerliği karşılaştırılmıştır. Sonrasında kategoriler saptanarak kodlar oluşturulmuştur. Kod oluşturulması aşamasında uzman görüşünden yararlanılmış ve verilerin güvenilirliği kontrol edilmiştir. Oluşturulan kodlar ve temalar okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenerek yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek 2016: 250-251). Bu çerçevede elde edilen verilere dayanarak bulgular elde edilmiş ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

BULGULAR

Çalışma kapsamında öncelikle katılımcılardan kendilerini tanıtmaları istenmiş, alternatif turizm kavramı hakkında düşünceleri, Manavgat'ın sezon dışında geliştirilebilecek turizm türlerinin olup olmadığı, Manavgat'ın hangi turizm türlerinin öncelikli olarak geliştirilebileceği, Manavgat'ın alternatif turizm açısından güçlü ve zayıf yönlerinin, tehditlerinin ve fırsatlarının neler olduğuna dair katılımcılara toplam 7 adet soru yöneltilmiştir.

Alternatif Turizm Kavramı

Öncelikle katılımcılara alternatif turizm kavramının ne olduğu ve alternatif turizmin onlar için ne anlam ifade ettiği sorulmuştur. Bu soru ile çalışmanın çatısını oluşturan alternatif turizm ile ilgili katılımcıların bakış açıları da öğrenilmek istenmiştir.

"botanik turizmi, endemik bitki, yaban hayatı, Tarım potansiyeli ile ilgili, turizme potansiyeli var mı? ... 3S turizmi dışında bir faaliyet var mı? Bunlara bakmak lazım, kış turizmi de olur, yayla turizmi de olur, gezi-tarımsal alanda turlar da olabilir (G1.2)."

"...kitle turizmi dışında farklı olasılıkların, yöresel potansiyellerin değerlendirildiği turizm çeşitleri bütünü olarak tanımlamak mümkündür (G2.2)."

"Alternatif turizm deyince akla ilk gelen ön sezon ve arka sezonun doldurulmasıdır (G3.2)."

"Burada alternatif olarak yeni iş, yeni çalışma yerleri bulmak gerekiyor, bilhassa kış dönemi için, ilgili yerlerin örneğin spor turizmine yönelik çalışma yapması gerektiğini düşünüyorum (G4.2)."

"...alternatif turizmde tesis bazında Manavgat Side bölgesinde 2 ya da 3 tane tesettür oteli var, şimdi bunların tabi ki biraz çoğaltılması gerekir diye düşünüyorum. Alternatif turizm derken onun dışında, spora da ağırlık vermek gerekiyor. (G5.2)."

"bir nevi de insanlar boş zamanlarını değerlendirebilecek farklı arayışlar içerine girince alternatif turizm kavramı dillendirilmeye ve fiiliyata geçirilmeye başladı (G6.2)."

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu alternatif turizm kavramını turizmin çeşitlendirilmesi ve deniz, güneş, kum üçlüsüne eklenebilecek dağcılık, golf turizmi, spor turizmi gibi diğer turizm türleri olarak algılamakta olduğu görülmüştür. Ayrıca, bir katılımcı da son dönemde kitle turizmine başka bir alternatif olarak da muhafazakâr turizmin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca, diğer bir katılımcının belirttiği sezonun tüm yıla yayılması gerektiği konusu da alternatif turizm olarak algılanmaktadır.

Manavgat'ın Sezon Dışı Geliştirilebilecek Turizm Türleri

Katılımcılara Manavgat'ta deniz-kum-güneş üçlüsünün yoğun olduğu yaz ayları dışında kalan aylarda geliştirilmesini düşündükleri ya da geliştirilebilecek turizm türlerinin neler olabileceği sorulmuştur. Bu soru alternatif turizm neyi ifade ediyor sorusunun devamında sorulmuştur.

"botanik turizmi potansiyeli de var, özellikle Altın Beşik Mağarası, Akseki-İbradı arasında kalan bölge. (G1.3)."

"doğanın büyüklüğü de çok geniş sahası da çok geniş Manavgat'ın, düşünün ki, denize girerken, bunun haricinde yarım saat gidiyorsunuz kar var, karla ilgili şeyler yapılabilir (G4.3)."

"geniş coğrafi alanı ve sahip olduğu özellikleri ile sezon dışında geliştirilebilecek turizm türlerine uygun özellikler arz etmesine rağmen bu değerler ya göz ardı ediliyor ya da kullanılmıyor (G6.3)."

"Buna bisiklet giriyor, maraton giriyor arkasından yüzme giriyor, kano giriyor, dragon giriyor, oryantiring giriyor ve bunlar inanılmayacak derecede turizme katkı sağlayan turizm dalları (G3.3)."

"...spora eğilimin olması, doğaya kaymak, bunların hepsi burada var. Turizmin sporla da birleştiği yerlerde buralarda yapılacak diye düşünüyorum. Biz biraz tembel kalıyoruz. Deniz, kum, güneşin etkisinden çıkamıyoruz, aslında çıkmak gerekiyor (G4.3)."

"2006 yılından beri uluslararası mountainbike yani dağ bisikleti yarışmaları düzenleniyor. Kış turizminden bahsediyoruz, bilinen futbol kulüpleri ile yıllardır anlaşma içerisinde, kışın kamplarını gerçekleştiriyor. Aşağı yukarı 20-25 tane profesyonel futbol sahası var bölgede, tabi bu da takımları çekiyor (G5.3)."

“Eksik olan spor ve sağlık turizmi, mesela burada Diş Hastanesi var, ancak buraya tedavi için turistlerin konaklama ile ilgili sorunu var, bununla ilgili alternatif bir çalışma yapılabilir (G1.3).”

“Oymapınar Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi, planlama yapıldı, ancak projelendirilen alanlara yapı ve inar izni verilmedi henüz, eksiklerin tamamlanması bekleniyor. Asıl alternatif turizm bölgesi burası... (G1.3).

“Bunun haricinde Oymapınar bölgesinde yapılabilecek bir Belek tarzı ki alt yapısı çok uygun, golf turizmine açmak, Belek'teki golf müşterisini örnek alıp aynı statüde Oymapınar'da golf sahası kurmak, bir değil birden fazla kurulabilecek yer ver orada, muhakkak kışın canlandıracaktır (G5.3).”

“Oymapınar Barajı ve devamında şelaleye kadar uzanıp oradan denize dökülen Manavgat Irmağı şehrin tam ortasında geçiyor ve biz bunu sadece seyrediyoruz (G6.3).”

“Kışın yapılabilecek birçok şey var, hava ısısı eksiye düşmüyor ki ocak ayında aralık aylarında Avrupa -20, -30'larda kıvrılırken, biz +6 +10'lardayken bunu da kullanmak lazım “orası soğuk buraya gelin turizmi” kullanmak lazım (G5.3).”

Katılımcıların tümü Manavgat'ta sezon dışında geliştirebilecek turizm türlerinin olduğunu ifade etmektedirler. Özellikle Manavgat'ın coğrafi yapısının tüm seneye hitap edebilecek bir konumda olması tüm katılımcıların ortak düşüncesidir. Ayrıca, spor turizminin kış döneminde ön plana çıkarılmasının, özellikle oryantiring, bisiklet, kano gibi farklı dalların desteklenmesi ile turizme kış döneminde olumlu etkisi olacaktır. Katılımcılar, deniz, kum ve güneş üçlüsünün yanında Manavgat Irmağının doğal yapısının farklı spor dallarına ev sahipliği yapabileceği, Titreyen Göl'ün de aynı şekilde farklı alanlarda değerlendirilebileceğine vurgu yapmışlardır. Ayrıca, sağlık turizmine önem verilmesi konusunda görüşü olan katılımcılar, buna yönelik yatırımların eksikliğine de vurgu yapmışlardır. Oymapınar Turizm bölgesinde planlanan yatırımların bir an önce hayata geçirilmesi ile kış döneminin ayrı bir ivme kazanacağı da vurgulanan konular arasındadır. Katılımcılardan birinin, kış dönemi için ortaya attığı öneri ise şöyledir: “Orası soğuk buraya gel...”. Aslında Manavgat'ın tüm sene turizme açık olduğunun en iyi mesajı belki de bu cümlede görülmektedir. Bu bulgular, Gıran Taşçıoğlu'nun (2011) çalışmasında ulaştığı bulgularla benzerlik göstermektedir. Sonuçta, 2011'den bu yana turizmin geliştirilmesi konusunda sezonun tüm yıla yayılması en önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Antalya'nın bir diğer turizm merkezi Kemer ile ilgili Yay'ın (2017) çalışmasında da aynı duruma vurgu yapılmıştır.

Manavgat'ın Hangi Turizm Türleri Öncelikli Olarak Geliştirilebilir?

Katılımcılara sezon dışı turizm türleri ile ilgili sorulan sorudan sonra, Manavgat'ta hangi turizm türlerinin geliştirilmesine öncelik verilebileceği sorusu yöneltmiştir. Bu soru ile Manavgat'ın turizm politikalarında söz sahibi olan katılımcıların hangi turizm türlerini ön plana çıkarılması gerektiği konusundaki bakış açılarının tespiti hedeflenmiştir.

“özellikle seminer, spor alanlarında geliştirilebilir, 584 bakanlık işletme belgeli tesis var, hemen hemen hepsinde toplantı veya konferans salonu var ama verimli bir şekilde kullanılmıyor (G1.4).”

“turizm türlerinden kongre turizmi, sağlık turizmi, kuş gözlemciliği, golf turizmi, hava sporları ve spor turizmi (G2.4).”

“dragondan başladık, ikincisi bu bölgemizde ultra maratonun en eşsizi bizim bölgemizde, üçüncüsü dağ bisikleti, normal bisiklet Titreyen Göl-Sorgun bu bölgede yapılıyor, Oymapınar’da dağ bisikletinin eşsizi var, burada normal bisikletin kulvarı hazır (G3.4).”

“Yat turizmi bu çok önemli bir şey, benim her zaman söylediğim spor, sporu bir nebze öne almak gerekir diyorum. Doğa zaten var, biraz daha genişleme çok önemli (G4.4).”

“Turizm türü derken, evet şimdi tabi ki tarihe de yönlendirmek gerekiyor (G5.4).”

“Spor turizmi her mevsimde artı değerinde kazandıracak şekilde geliştirilmelidir. Kültür Turizmi geliştirilebilir. Oymapınar Barajı planlama dahiline alınarak; rafting ve su sporları, balıkçılık turizmi yapılabilir. Tarımsal alanlar hobi bahçeleri ile donatılarak, Kırsal – Yayla turizmi geliştirilip, tarımsal gelir olarak kazandırılabilir (G6.4).”

“Köprülü Kanyon’un yeterince kullanılmadığını düşünüyorum. 1976’da Milli Park ilan edilmiş, ama devamında planlama yapılmamış, şurası rafting alanı, şurası restoran olarak kullanılabilir şeklinde bir planlama yok (G1.4).”

“Tarımın da Manavgat’ta güçlü olması bir noktada alternatif turizmin önünde engel, çünkü tarım arazilerinde turizme yönelik çalışmalara izin çıkmıyor (G1.4).”

“Oryantiring’de öyle, nehir var, göl var, orman var ve bu eşsiz bir parkur var, yaptırdığımız olay nehirde yarıştılar, birinci sorgun ormanında yarıştılar, ikincisi Titreyengöl sorgun ormanında yarıştılar. Kanoda oryantiring yaptırıldı, öbür tarafta kano yarışmaları için bu nehrin eşsiz bir ortamı var. Yani bunu tanıtım olarak kaymakamlık, belediye ve birliklerce ve üniversite olarak bakmalıyız. Ama bireysel bakılıyor, ortak bir nokta bulunmalı ve birlikte hareket edilmelidir (G3.4).”

Katılımcıların Manavgat’ta hangi turizm türlerine öncelik verilmesi gerektiği konusunda farklı yorumlarda bulunmalarına rağmen ortak görüşleri, turizmin tüm seneye yayılmasını sağlayabilecek seçeneklere önem verilmesi yönündedir. Özellikle, Dragon kano, yat turizmi, spor turizmi, kültür turizmi, kırsal-yayla turizmi kapsamında hobi bahçelerinin açılması gibi farklı alternatiflerden bahsedilmiştir. Ayrıca, Oymapınar’ın önemine yapılan vurgu farklı turizm seçeneklerinin önünü açmak adına önem taşımaktadır. Katılımcılar geliştirilebilir turizm türleri konusunda cevaplar verirken Manavgat’ta yer alan bir diğer turizm merkezi olan Köprülü Kanyon’a da vurgu yapmışlardır. Ancak bu bölge ile ilgili planlama eksikliğinin bu çeşitliliğe sekte vurduğunu da belirtmişlerdir. Diğer önemli bir husus ise Manavgat’ta turizmin yanında gelir getiren diğer önemli bir sektör olan tarımın bazı noktalarda turizmin önünde engel teşkil ettiğine vurgu yapılmış olmasıdır. Katılımcılardan birinin vurguladığı nokta, Manavgat bölgesinin coğrafi ve doğal özelliklerinin birçok turistik seçeneğe ev sahipliği yapabilecek düzeyde olması ancak bunun doğru şekilde kullanılmamasıdır. Gıran Taşçıoğlu (2011) ve Akış ve Kaya’nın (2018) da vurguladığı gibi, özellikle Oymapınar Turizm Bölgesinin gelişimi ve bununla birlikte Köprülü Kanyon’un da planlama sürecinin daha verimli şekilde ele alınması konusu öne çıkmaktadır.

MANAVGAT SWOT ANALİZİ

Katılımcılara SWOT analizi kapsamında Manavgat’ta alternatif turizm ile ilgili sorular sorulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda güçlü, zayıf yönler ile fırsat ve tehditler belirlenmiştir. SWOT analizi ile ilgili yöneltilen sorularda amaç, Manavgat’ın alternatif turizmi hakkında katılımcıların görüşleri doğrultusunda bir durum analizi yapmaktır.

Manavgat'ın Alternatif Turizm Açısından Güçlü Yönleri

"Doğası, Oymapınar (G1.5)."

"Tarihsel ve kültürel değerleri, doğal güzellikleri, iklimsel avantajları, ulaşım kolaylığı (G2.5)."

"Sahip olduğu güçlü yönler, doğal alanlar, gölün var, nehrin var, dağın var, tarihin var ve bu engebeli, düz alanların var (G3.5)."

"Irmağı var, denizi var, kumu var, güneşi var, doğası çok güçlü, ağacımız var, ormanımız var, yaylamız var, Manavgat bir insanın 12 ay yaşayabileceği bir bölge (G4.5)."

"Kışın 20 dakika mesafede karlı tepelere ulaşılabilirken aynı anda denize girilebiliyor... Tekneler ırmakla denizi buluşturabilirken teknenin sağından denize solundan ırmağa atlayıp aynı anda hem tatlı suda hem tuzlu suda yüzme imkanı var (G6.5)."

"deneyimi, sektörel birikmiş deneyimi (G1.5)."

"yatırımcı sayısı oldukça fazla, ekonomik olarak kuvvetli bir bölge (G5.5)."

"otellerimiz vs. diğer bölgelerden daha iyiyiz, denizimiz, tesislerimiz diğer otellerden daha iyiyiz. Misafir memnuniyeti çok yüksek (G4.6)."

"yatak kapasitesi çok geniş, şu an 200 bin civarında yatak kapasitesi var... (G5.5)."

"Otellerin yatak kapasitesi ve hizmet kalitesi yüksek. Tesisler yerleşim alanından uzak, karmaşa ve keşmekeş yok. Şehir merkezine en uzak otel 10 dakika (G6.5)."

"acentaların ilgisi, arayış içinde olması, acentalar yeni bir ürün konusunda ilgili, şunu mu yapsak, bu şekilde mi yapsak şeklinde bizden görüş alıyorlar (G1.5)."

Katılımcılar Manavgat'ın özellikle doğal yapısının gücüne, ikliminin avantajlarına ve ulaşılabilirliğine vurgu yapmışlardır. Katılımcılar, yatırımcıların finansal gücünün ve sektörel birikimin yüksek olmasının bir diğer güçlü yön olduğu konusunda hemfikirdir. Ayrıca, Manavgat bölgesinin yüksek yatak kapasitesinin yanında misafir memnuniyetinin de yüksek olması önemli bir etkidir. Manavgat bölgesinde yer alan seyahat acentaları ve tur operatörlerinin bölgenin gelişimi için çalışmaları önemli bir nokta olarak vurgulanmıştır. Manavgat bölgesi alternatif turizm bakımından değerlendirildiğinde güçlü yönleri şunlardır; bölgenin doğal güzelliği, tarihi yerleri, yatırımcıların finansal gücü, iklimin elverişli olması, yatak kapasitesinin ve hizmet kalitesinin yüksek olması, müşteri memnuniyetinin iyi olması, acenta ve tur operatörlerinin yenilik konusunda etkin olması ve Oymapınar Turizm Bölgesidir. Öte yandan, Giran Taşçıoğlu (2011) ise çalışmamız bulguları ile farklı olarak özellikle yatak sayısının azaltılması konusunda bir görüş bildirmiştir.

Manavgat'ın Alternatif Turizm Açısından Zayıf Yönleri

"Planlama var ama uygulamada eksikler var. Kurum görüşü sorulurken tarım ve sulama alanında karşılıklı eksiklikler var. Siyasi karmaşa, uyumlu belediye ve kurumların olmaması, bürokrasi yavaş işliyor, illa birileri bir şeyler söylemeli. Kurumlar gölgesinden korkuyor. Bakanlık sektörü kendi haline bırakmış bazı noktalarda müdahale etmiyor, geri planda kalıyor... (G1.6)."

“turizm gelişiminde tahsis ve teşvik tedbirlerinin önemi yadsınamaz. Ancak söz konusu sübvansiyon unsurları, ilçede turizm gelişiminin kitle turizmi öncelikli olması sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle diğer turizm türlerinin gelişimi zayıf kalmıştır (G2.6).”

“Zayıf yönleri, tanıtım, yani bu tanıtımı resmi yöneticilerle ve sivil örgütlerle birlikte yapılması lazım, işi şahsi değil bölgesel düşünmek lazım (G3.6).”

“Zayıf yönü ne, yıllardır bu konular konuşulmasına rağmen geçerli bir adımın atılamamış olması, bu benim vatandaş olarak şahsi fikrim, bir komite kurulabilir (G5.6).”

“doğal alanların korumaya alınması lazım, her yere yeni oteller, evler, inşaat yapmak yerine mevcudu korumak gerekiyor. Nehrin kenarları dahil nehir kenarları gördüğün gibi otel olmaya devam ediyor... (G3.6).”

“Zayıf yerleri, bizim buraya teknolojiden önce bilinçten önce kültürden önce turizm girdi, para girdi. Biz bir anda kendimizi turizmin içinde bulduk, eğitilmeden turizmci olduk, istemesek te, onun için biraz daha eğitilmemiz lazım, orada bir kültür eksikimiz var (G4.6).”

“buraya turizmle ilgili yatırımların eğitim yatırımlarının daha fazla yapılması lazım (G5.6).”

“Manavgat’ın zayıf yönleri, turizmin beklenilenden daha hızlı gelişmesi alt yapı ile alakalı sorunları doğurmuş (G6.6).”

Katılımcılar Manavgat’ın özellikle planlama ve uygulamada zayıf yönlerine vurgu yapmışlardır. Siyasi karmaşa ve kurumlar arası uyumsuzluğun, yatırımların daha çok kitle turizmine yönelik olmasının, alternatif turizm açısından zayıf noktalar olarak karşımıza çıktığını belirtmişlerdir. Katılımcılar Manavgat’ın tanıtımının da zayıf olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar tarafından Manavgat’ın doğal alanlarının bilinçli şekilde korunamamasının da zayıf yönler arasında olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcıların Manavgat’ın zayıf yönlerinden biri olarak gördüğü bir diğer husus ise eğitimidir; özellikle böyle bir öz eleştiri, konunun yerel yöneticilerce ne kadar göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Eğitime sadece yerel halkın eğitimi olarak değil, sektöre kazandırılacak nitelikli işgücünün eğitimi olarak da bakılması gerektiği vurgulanmıştır. Manavgat’ın bir diğer zayıf yönünün ise alt yapı ile ilgili sorunlar olduğu vurgulanmıştır. Manavgat bölgesi alternatif turizm bakımından değerlendirildiğinde zayıf yönleri şunlardır; planlamanın olması ancak uygulamadaki eksiklikler, kurumlar arası uyumsuzluk, kitle turizmine ağırlık verilmesi, tanıtımın yetersizliği, doğal yapının korunamaması, eğitimin eksikliği ve alt yapının yetersizliğidir. Zayıf yönlerin değerlendirildiği farklı çalışmalarda (Gıran Taşçıoğlu, 2011; Yay, 2017) da doğal yapının bilinçli seviyede korunamaması vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, Ivanova vd.,’nin (2010) çalışmasında ise eğitimin önemi üzerinde durulmuştur ve bu eğitimin, özellikle yerel halkın turizm ve çevrenin korunması konusuna odaklanması gerektiği belirtilmiştir. Sarı ve Aligil’in (2016) çalışmasında kalifiye eleman sıkıntısına vurgu yapmaları da eğitimin önemini göstermektedir.

Manavgat’ın Alternatif Turizm Açısından Fırsatları

“Bölgenin en büyük fırsatı iklim, doğası fırsat (G3.7).”

“en önemli fırsat ortasından geçen bir ırmak var mesela, biz doğal akan suyumuzu canlandıramıyoruz, atıyorum yat turizmini canlandıramıyoruz (G4.7).”

“fırsat bir kere doğa, Seleuki tarafına tarihi ortaya çıkarmak, yeşilliği ortaya çıkarmak, kullanmak, yakıp yıkmak değil, ama sportif alanlar açmak, doğa yürüyüşleri için alanlar açmak..(G5.7).”

“Oymapınar ve Köprülü Kanyon, dağcılık potansiyeli, kampçılık ve karavan turizmi, Oymapınar’ın bazı bölgelerinde kampçılıkla ilgili yerler mevcut (G1.7).”

“billhassa Oymapınar Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi özelinde büyük fırsatlar barındırmaktadır (G2.7).”

“Side Antik kentinde yapılan yeniden düzenlemeler (G6.7).”

“fiyat ise öbür ülkelere göre yerinde fiyatlar, orada yediğiniz tost parasına burada otel bulmanız mümkün (G3.7).”

“Daha fazla tenis sahası açarak burada Wimbledon gibi turnuvaların yapılması için altyapı hazırlanmış olacaktır (G5.7).”

Katılımcılar Manavgat’ın özellikle doğasının, tarihi ve kültürel yapısının en büyük fırsatı olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar Manavgat’ın üç önemli merkezinin de Manavgat için en büyük fırsat olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu üç önemli merkez; Side Antik Kent, Oymapınar Turistik Bölgesi ve Köprülü Kanyon’dur. Katılımcılar Manavgat’ın aslında Türkiye’nin diğer destinasyonlarına nazaran fiyat avantajı olduğunu ve bunun rakipler karşısında en önemli fırsat olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar Manavgat’ın tesisleri açısından birçok fırsatı elinde bulundurduğuna da vurgu yapmışlardır. Manavgat bölgesi alternatif turizm açısından değerlendirildiğinde mevcut fırsatlar şunlardır; iklimi ve doğası, Manavgat Irmağı, Side Antik Kenti, Oymapınar Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi, Köprülü Kanyon, destinasyonlar arası fiyat avantajı ve tesislerin alt yapısının farklı organizasyonlara uygun olması. Çalışmamız bulguları Akdeniz çanağı için yapılan diğer çalışmaların (Gıran Taşcıoğlu, 2011 ve Yay, 2017) bulgularını destekler niteliktedir. Özellikle Akdeniz bölgesinin doğal, kültürel ve tarihi yapısının önemini göstermektedir. Ayrıca, tesislerin kalitesi ve prestiji açısından bölgenin önemi göz ardı edilmemektedir.

Manavgat’ta Alternatif Turizm Açısından Potansiyel Tehditler

“Terör, aslında bunlar dışında tehdit yok gibi ama bu tehditlere ekonomik ve yurt dışında yaşanan siyasi gelişmeleri de eklemek lazım (G1.8).”

“Tabi ki terör ülkenin problemi fakat bölgeyi diğer yerlerden daha fazla etkiliyor (G6.8).”

“Çevre kirliliğinin artması, altyapı eksikliği (G1.8).”

“Yoğun yapılaşma baskısı ve hızlı nüfus artışı. Diğer taraftan mevcut tesis altyapısının yenilenme ihtiyacı gerekli tedbirler alınmadığı takdirde sıkıntı yaratması muhtemeldir (G2.8).”

“Tehdit ise allinclusive yerine half pansiyona geçilmeli, iki hijyen, allinclusive müşteriye hizmetin hijyenik sağlanması gerekir. Bu en büyük tehditlerden biri... (G3.8).”

“burada en büyük engel cahillik, daha gelişmemiz, daha geniş görmemiz lazım, bakış açısının değiştirilmesi lazım, tehdit olarak yapılamayacak bir konu olmaz ama insanların biraz daha kültür seviyesinin yüksek, gözlerimizin biraz daha ileriye görmesi lazım... (G4.8).”

“personel sıkıntısı, eğitimli personelin yetersizliği ve turizm çalışanına 12 ay iş verememe nedeni ile turizmden uzaklaşmalar... (G6.8).”

Katılımcılar Manavgat'ta alternatif turizm açısından potansiyel tehditleri belirtirken daha ziyade özelden genele bir tehditten bahsetmişlerdir. Örneğin; terör, ekonomik sıkıntılar ve yurt dışında yaşanan siyasi gelişmeler, tehditler olarak sayılabilir. Katılımcılar Manavgat'ta alternatif turizm açısından diğer tehditlerin; çevre kirliliği, altyapı eksikliği ve yoğun yapılaşma olduğuna vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan birinin her şey dahil (allinclusive) sistemini tehdit olarak görmesi de aslında kitle turizmin bir bileşeni olan her şey dahil sistemine bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Yine bir katılımcı tarafından vurgulanan eğitim konusu, alternatif turizm ve diğer turizm türleri için tehdit olarak görülmektedir. Aynı zamanda bir diğer katılımcı da eğitimle birlikte istihdam sorununu da bir tehdit olarak görmektedir. Manavgat bölgesi alternatif turizm açısından değerlendirildiğinde potansiyel tehditleri şu şekilde sıralamak mümkündür; terör, çevre kirliliğinin artması, altyapı eksikliği, yapılaşma baskısı, her şey dahil (allinclusive) sistemi, eğitim sorunu, kalifiye eleman bulunamaması ve hizmet kalitesinin düşmesidir.

Bu bulgularda dikkati çeken bir husus, 2011 yılındaki Gıran Taşçıoğlu'nun çalışmasında vurgulanan alt yapı eksikliğinin 2020 yılına gelinmesine rağmen halen devam ediyor olmasıdır. Bunun belki de en önemli nedeni planlama noktasında taşıma kapasitesinin dikkate alınmaması olabilir. Rakipler göz önüne alındığında her şey dahil (allinclusive) sisteminden yavaş yavaş vazgeçilmesi de değerlendirilmesi gereken diğer önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Alternatif turizm, kitle turizmin yanında destinasyonun doğal güzellikleri ve alt yapısına uygun olarak bölgede yapılabilecek diğer turizm türleri şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda Manavgat'ın Side Antik Kenti, Oymapınar Turizm ve Kültür Gelişim Bölgesi ve Köprülü Kanyon gibi merkezlerinde farklı turizm türlerini gerçekleştirmek için sahip olduğu coğrafya, iklim ve altyapının uygun olduğu görülmektedir.

Manavgat ilçesine yakın birçok bölgede farklı iklim yapısı olması nedeniyle çeşitli turizm türlerini hayata geçirmeye elverişli olduğu görülmektedir. Katılımcıların tümü Manavgat'ta sezon dışında geliştirilebilecek turizm türlerinin olduğu sonucunda birleşmişlerdir. Bu bağlamda üzerinde en çok durulan turizm türlerinin; kano, oryantiring, dağ bisikleti gibi spor dallarını içeren doğa temelli turizm türleri, geniş katılımlı tenis, futbol turnuvaları ile faaliyetleri gibi spor aktivitelerini içeren turizm türleri ile dağ turizmi ve kültür turizmi olduğu görülmektedir. Ayrıca sağlık turizmi, yat turizmi, kongre turizmine de ağırlık verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çalışmada Manavgat'ın alternatif turizm potansiyelinin belirlenmesine yönelik SWOT analizi de yapılmıştır. SWOT analizi yardımıyla Manavgat'ın alternatif turizm bakımından güçlü ve zayıf yönleri, sahip olduğu fırsatlar ve potansiyel tehditlere ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, bölgenin doğal ve tarihi zenginliklerinin gücü konusunda, Gıran Taşçıoğlu (2011) ve Yay'ın (2017) sonuçları ile benzerlikler göstermektedir. Özellikle Akdeniz bölgesinin doğal, kültürel ve tarihi yapısının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, tesislerin kalitesi ve prestij açısından bölgenin önemi göz ardı edilmemektedir. Yatırımcıların finansal gücü, iklimin elverişliliği, yatak kapasitesinin ve hizmet kalitesinin yüksek olması, müşteri memnuniyetinin iyi düzeyde olması, acenta ve tur operatörlerinin yenilik konusunda etkinliği ve Oymapınar Turizm Bölgesi Manavgat'ın güçlü yönleri arasındadır. Çalışmamız bulgularının aksine, Gıran Taşçıoğlu (2011) ise çalışmasında yatak sayısının azaltılması gerektiği konusunda görüş bildirmiştir.

Manavgat'ın zayıf yönleri ise planlamanın olması ancak uygulamadaki eksiklikler, kurumlar arası uyumsuzluk, kitle turizmine ağırlık verilmesi, tanıtımın yetersizliği, doğal yapının korunamaması, eğitimin eksikliği ve alt yapının yetersizliğidir.

Manavgat'ın alternatif turizm bakımından sahip olduğu fırsatlar ise iklimi ve doğası, Manavgat Irmağı, Side Antik Kenti, Oymapınar Turizm ve Kültür Gelişim Bölgesi, Köprülü Kanyon, diğer destinasyonlarla karşılaştırıldığında fiyat avantajı, tesislerin alt yapısının farklı organizasyonlara uygun olması ve ulaşımın kolay olmasıdır. Benzer şekilde, Kara'nın (2016) SWOT analizi yaptığı çalışmasında da bitki örtüsünün zengin ve alternatif turizm imkanlarının geniş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Manavgat'ın alternatif turizm açısından öngörülen tehditleri ise terör, çevre kirliliğinin artması, altyapı eksikliği, yapılaşma baskısı, her şey dahil (allinclusive) sistemi, eğitim sorunu ve hizmet kalitesinin düşmesidir. Bu bulgularda dikkati çeken bir husus, 2011 yılında Giran Taşcıoğlu'nun çalışmasında vurguladığı alt yapı eksikliğinin günümüzde halen devam ediyor olmasıdır. Öte yandan, Sarı ve Aligil (2016) de çalışmalarında kalifiye eleman sıkıntısına değinmişler ve çözümü konusunda acil önlem alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Marangoz ve Karadağ (2017) ise çalışmalarında, diplomalı ve nitelikli turizm eğitimi almış bireylerden istihdam sağlanması gerektiğine ve her şey dahil sistemin olumsuz yönlerine vurgu yapmışlardır.

Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular çerçevesinde alternatif turizm bakımından şu öneriler sunulabilir:

- Turizm sezonunun tüm yıla yayılacak şekilde geliştirilmesi,
- Manavgat'ta daha çok doğa, kültür ve spor odaklı turizm türlerine yönelmenin sağlanması,
- Manavgat'ta konaklama tesislerinin birçoğunun her şey dahil sistemine teslim olmasından dolayı turistlerin otellerden çıkmaması ve bölgeyi yeterince tanıyamaması; bu nedenle tanıdıklarına da Manavgat'ı yeterince anlatamaması ve dolayısıyla tavsiye edememesi nedeniyle bu sistemin gözden geçirilmesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığının planlama ve uygulama konusunda daha aktif olması,
- Yeni tesisler yapmak yerine mevcut tesislerin doldurulabilmesi ve rekabetin en aza indirilmesi için ortak kararların alınması,
- Bölgedeki doğal ve kültürel mirasın korunması ve bunların sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Diğer turizm türleri veya etkinliklerini gerçekleştirebilmek için altyapı eksikliklerinin tamamlanması,
- Tanıtım faaliyetlerine yönelik yatırımların artırılması ve bu konuda bir komitenin hayata geçirilmesi,
- Eğitim konusunda hem çalışanların hem de yerel halkın desteklenmesi,
- "Orası soğuk buraya gelin" gibi sloganlar ile Manavgat'a kış döneminde turistin gelmesinin sağlanması konusunda ortak bir slogan ile tanıtıma farklı bir boyut getirilmesidir.

Bu öneriler, Sarı ve Aligil (2016) çalışmasında da belirttiği gibi birçok ortak noktaya vurgu yapmaktadır. Özellikle, mevcut konaklama tesislerinin Sarı ve Aligil'in (2016) de üzerinde durduğu gibi, alternatif turizm türlerine yönelik değerlendirilmesi seçeneğinin göz önünde bulundurulması ve tur operatörleri / seyahat acentaları ile koordineli bir tanıtım çalışmasının yapılması yine getirilebilecek öneriler arasındadır.

Belirtilen bu öneriler Manavgat'ta yapılacak planlamaların diğer turizm merkezlerinde olduğu gibi, tüm yılı kapsayacak şekilde yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu planlamaların mutlaka bölge halkının sosyo-kültürel anlamda gelişmesine katkı sağlayacak şekilde yapılması ve sürdürülebilir ilkelerin göz ardı edilmeden hayata geçirilmesi gerekmektedir. Planlamanın daha verimli olabilmesi için bölgesel karar vericilerin yetkilerinin genişletilmesi hususu değerlendirilebilir. Ayrıca, yeni yatırımların sezonun on iki aya çıkarılabileceği şekilde planlanması konusunda politika yapıcıların dikkatinin çekilmesi önem taşımaktadır. Manavgat açısından birçok

fırsatın dile getirildiği bu çalışmada, hedef pazarlardaki rakiplerin önüne geçilmek isteniyorsa, rakiplerin daha iyi analiz edilmesi ve bu noktada Manavgat'ın rakiplerine göre zayıf yönlerinin güçlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Bunun yanında karar vericiler, alt yapı eksikliklerinin giderilmesi adına taşıma kapasitesini dikkate almalı, tur operatörü ve seyahat acentaları ile koordineli bir çalışma ile kapasite planlamasını daha verimli yapmalıdırlar. Sonuç olarak, turizm türleri çeşitlendirilecek ise bu çeşitlendirme mutlaka sürdürülebilirlik çerçevesinde olmalı, mevcut durum ve yeni gelişmeler sürdürülebilirlik ile birleştirilebilmelidir.

Öte yandan, bu çalışmanın bazı kısıtları da bulunmaktadır. Öncelikle bu araştırma sadece birlik, dernek, kurum, kuruluş ve odaların yöneticilerinden oluşan sınırlı bir katılımcı kitlesinin görüşlerini yansıtmaktadır. Ayrıca, çalışmada incelenen bölge tek başına değerlendirilmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, Manavgat'ın hedef pazarlardaki rakipleri karşısındaki durumunun incelenmesi yanında yurtiçi ve yurtdışındaki farklı destinasyonlarla karşılaştırılması ve Manavgat'a gelen turistlerin bakış açısından alternatif turizm seçeneklerinin değerlendirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akış, A. ve Kaya, B. (2018). Manavgat'ın (Antalya) Alternatif Turizm Potansiyeli, *Akademik Sosyal Araştırmalar*, (3): 20-27.

Akpınar, E. (2004). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Alternatif Turizm Merkezi Olmaya Aday Bir İlçe: Kemaliye, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 207-236.

Baytok, A., Pelit E. ve Soybalı H. H. (2017). Alternatif Turizm mi Turizmde çeşitlilik mi? Kavramsal bir değerlendirme, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (IV): 1-17.

Brohman, J. (1996). New Directions in Tourism for Third World Development, *Annals of Tourism Research*, 23 (1): 48-70.

Butler, R. W. (1990). Alternative Tourism: Pious Hope or Trojan Horse, *Journal of Travel Research*, 28(3): 40-45.

Butler, R. W. (1999). Sustainable Tourism: A state-of-the-art review, *Tourism Geographies*, 1(1): 7-25.

Cohen, E. (1987). Alternative Tourism-A Critique, *Tourism Recreation Research*, 12(2): 13-18.

Coroş, M. M., Gica, O. A., Yallop, A. C. and Moisescu, O. I. (2017). Innovative and sustainable tourism strategies, A viable alternative for Romania's economic development, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 9 (5): 504-515.

Ceylan, S. ve Gök, B. (2015). Ağlasun'da alternatif turizm olanakları, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 5(1): 12-37.

Çelik Uğuz, S. (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24: 332-353.

Düzgüneş, E. ve Demirel, Ö. (2013). Maçka Bölgesi'nin alternatif turizm potansiyeli açısından değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3(7): 1-11.

Egresi, I. (2016). *Alternative Tourism in Turkey, Role, Potential Development and Sustainability*, Switzerland: Springer International Publishing.

- Gıran Taşçıoğlu, S. (2011). Turizm planlamasında sayısal SWOT analizi uygulaması: Oymapınar Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi örneği, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 24(2): 87-93.
- Gülbahar, O. (2009). 1990'lerden günümüze Türkiye'de kitle turizminin gelişimi ve alternatif yönelimler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1): 151-177.
- Gürsoy, D., Chi C. G., and Dyer P. (2010). Locals' Attitudes toward Mass and Alternative Tourism: The Case of Sunshine Coast, Australia, *Journal of Travel Research*, 49(3): 381-394.
- Ivanova, A., Ibanez, R. Gamez, A. and Angeles, M. (2010). Alternative tourism: a pathway for sustainability in the Cabo Pulmo National Park, Baja California Sur, Mexico: a SWOT analysis, *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 142: 725-735.
- İlhan, A., Çelik, M. A., Gülersoy, A. E. ve Gümüş, N. (2017). Cehennem Deresi Kanyonu'nun (Ardanuç, Artvin) Ekoturizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi ve Planlama Önerileri, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(3): 309-340.
- Kılıç, B. ve Kurnaz, A. (2010). Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 39-56.
- Kozak, N., Uysal, M., and Birkan, İ. (2008). An Analysis of Cities Based on Tourism Supply and Climatic Conditions in Turkey, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 10(1): 81-97.
- Marangoz, M. ve Karadağ, L. (2017). Sürdürülebilir Turizm Açısından Alternatif Turizmin Önemi: Marmaris Örneği, *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2): 29-40.
- <https://matso.org.tr/hizmetlerimiz/yayinlarimiz/ekonomik-rapor.html> (Erişim tarihi: 24.11.2019).
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 24.11.2019).
- Newsome, D., Moore, S. A., and Dowling, R. K. (2002). *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management*. Bristol, UK: Channel View.
- Jovicic, D. (2014). Cultural Tourism in the context of relations between mass and alternative tourism, *Current Issues in Tourism*, 19(6): 605-612.
- Patarchanov, P. (2012). Role and Place of Alternative Tourism Development in Mountain Areas, *Journal of Settlements and Spatial Planning*, Special Issue (1): 149-155.
- Sarı, C. (2010). Alanya İlçesi'nin Alternatif Turizm Kaynakları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1): 1-28.
- Sarı, C. ve Aligil, M. (2016). Konaklama Tesisi Yöneticilerinin Alternatif Turizme Dair Görüşleri: Doğu Antalya (Side) Turistik Gelişim Projesi Bölgesi Örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4): 1649-1663.
- Smith, V. L. and Eadington, W. R., Eds., (1992). *Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: the case of Urgup in Turkey, *Tourism Management*, 19(6): 595-610.
- Tuncer, M. ve Çavuş, S. (2017). Gelişen turizm destinasyonlarından biri olarak Aksaray ilinin alternatif turizm potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4): 51-60.
- Uluslan, Y. ve Batman, O. (2010). Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 243-260.
- Vergopoulos, H. (2019). Alternative tourism and civil society in Athens, *International Journal of Tourism Cities*, 5 (1): 51-62.
- Wearing, S. and Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*. 2nd Edition, Oxford, UK: Butterworth Heinemann.
- Weaver, D. (1991). Alternative to Mass Tourism in Dominica, *Annals of Tourism Research*, 18: 414-432.
- Weaver, D. B. (1995). Alternative tourism in Montserrat, *Tourism Management*, 16(8): 593-604.
- Weaver, D. B. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*, London: Elsevier Ltd.
- Yay, Ö. (2017). Kemer'in Alternatif Turizm Potansiyeli, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52): 1446-1456.
- Yeşiltaş, M. ve Öztürk, İ. (2008). Bölgesel kalkınma çerçevesinde alternatif turizm faaliyetlerine yönelik bir değerlendirme: Sivas örneği, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1): 1-18.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10 Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Zagonari, F. (2019). Multi-Criteria, Cost-Benefit, and Life-Cycle Analyses for Decision-Making to Support Responsible, Sustainable, and Alternative Tourism, *Sustainability*, 11: 1-35.
- Zengin, B., Koç, D. E., ve Ulama, Ş. (2013). Kastamonu ilinin doğa turizmi potansiyelinin alternatif turizm kapsamında değerlendirilmesi, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 251-274.
- Zengin, B. ve Özçelik Heper, F. (2019). Kocaeli ilinin alternatif turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 2(1): 46-68.